ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

Г. Сиротюк, к. е. н.
ORCID ID: 0000-0002-8740-7959

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2020.27.126>

Сиротюк Г. Підвищення ефективності молочного скотарства

Висвітлено основні аспекти розвитку молочного скотарства та забезпечення ефективності виробництва молока в умовах кризового стану. На прикладі сільськогосподарського підприємства показано успішний розвиток молочного скотарства, що характеризується суттєвим зростанням надоїв, збільшенням поголів'я худоби, наявністю сучасних технологій з утримання та доїння корів, заготівлі кормів і прибирання гною, що свідчить про наявність можливостей і резервів підвищення ефективності виробництва молока у високотоварних сільськогосподарських підприємствах.

З'ясовано, що на підвищення продуктивності корів впливають система відтворення стада, якість кормів, структура раціонів, рівень годівлі, породи тварин, умови й технологія утримання корів. Описано підходи до кормовиробництва, утримання корів, використання сучасних технологій виробництва та вживання ефективних ветеринарних і зоотехнічних заходів на основі досвіду передової молочної ферми. Доведено, що у збільшенні виробництва повноцінних кормів головну роль має відігравати польове кормовиробництво, тому доцільно оптимізувати посівні площі кормових культур. На зростання ефективності молочного скотарства впливає рівень концентрації, спеціалізації та інтенсифікації виробництва молока. Проаналізовано структуру витрат на виробництво молока і вказано на напрями їхнього зменшення.

Здійснено організаційно-економічний аналіз стану виробництва та рівня його ефективності у молочному скотарстві. Виявлено об'єктивну необхідність державної підтримки як необхідної умови підвищення ефективності виробництва молока. На регіональному рівні запропоновано прийняти програму розвитку молочного скотарства

Ключові слова: ефективність виробництва, продуктивність, обсяг виробництва, сільськогосподарські підприємства, молочне скотарство, державна підтримка.

Syrotyuk H. Improvement of the efficiency of dairy breeding branch

The main aspects of the development of the dairy cattle industry and ensuring the efficiency of milk production in the conditions of crisis are highlighted. The example of agricultural enterprises demonstrates successful development of the branch of dairy breeding, which is characterized by a significant growth of milk yield, increase of livestock, available modern technologies of cows keeping and milking, fodder conservation and cleaning of manure. It confirms availability of the capacities and reserves to improve the efficiency of milk production at large-scale agricultural enterprises.

It is argued that increase of cow productivity is influenced by the system of animal stock reproduction, fodder quality, structure of diets, the level of feeding, breeds of animals, conditions and technologies of cows keeping. The research describes approaches to fodder production, cows keeping, application of modern technologies of production, and use of the efficient veterinary and zoo-technical measures on the base of the experience of a leading dairy farm. It is substantiated that production of appropriate fodder is principally influenced by field fodder production. Thus, it is reasonable to make optimization of the cropping area of fodder crops.

Improvement of the efficiency of dairy breeding is greatly determined by the level of concentration, specialization and intensification of milk production. The article supplies analysis of the structure of costs of milk production and specifies the directions of their reduction.

The author of the work performed an organizational-economic analysis of the conditions of production and level of its efficiency in dairy breeding. The research determines the objective necessity of state support as a requirement for improvement of milk production efficiency. At the regional level, it is proposed to approve the program of dairy breeding development.

Key words: production efficiency, productivity, production volume, agricultural enterprises, dairy cattle industry, state support.

Постановка проблеми. Молочне скотарство належить до найінтенсивніших сільськогосподарських галузей і відіграє важливу роль у продовольчому забезпеченні країни та покращанні добробуту населення. Проте протягом останніх років галузь характеризується кризовим станом,

на який впливають такі чинники: скорочення поголів'я корів; зменшення обсягів виробництва молока; зростання собівартості продукції; зниження внутрішнього попиту на молоко внаслідок низького рівня платоспроможності населення; невідповідність молока за якістю стандартам

Європейського Союзу тощо. До того ж, значне зменшення державної підтримки призводить до гальмування економічного розвитку молочного скотарства. Тому потрібно терміново поліпшувати ситуацію, оскільки незабаром можуть зіштовхнутися з проблемами навіть ті підприємства, які займають лідерські позиції на ринку молока, не кажучи вже про представників середнього та малого молочного бізнесу. Отже, дослідження проблем галузі й перспектив її розвитку, особливо на регіональному рівні, є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку молочної галузі та ефективності виробництва її продукції широко досліджували такі науковці: М. І. Арич [1], О. О. Дадак [2], І. В. Кобута [3], М. К. Пархомиць [4], Г. В. Черевко, П. С. Березівський, Д. Г. Черевко [8] та ін. Зокрема, М. К. Пархомиць [7] розглядає організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах; увагу Г. В. Черевка, П. С. Березівського і Д. Г. Черевка [8] привертає конкурентоспроможність молокопереробних підприємств в умовах членства України в СОТ. Стратегії розвитку у молокопродуктовому підкомплексі розглядає О. О. Дадак [2]. Фінансово-економічні результати в динаміці аналізує М. І. Арич [1]. Науковець І. В. Кобута [3] звертає увагу на дотації сільськогосподарським товаровиробникам за продане ними молоко. Проте окремі аспекти, що пов'язані з активізацією механізмів, які дають змогу забезпечити вирішення проблем молочного скотарства, потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Нашим завданням було здійснити аналіз розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах, обґрунтувати чинники та шляхи підвищення ефективності виробництва молока.

Виклад основного матеріалу. Виробництво молока й темпи його зростання визначаються економічним і соціальним розвитком країни, а також станом розвитку у ній сільського господарства. Світове виробництво молока сьогодні становить 876 млн т і має незначну тенденцію до зростання порівняно з попередніми роками. Інша ситуація щодо виробництва молока на вітчизняному ринку, де впродовж багатьох років спостерігаємо тенденцію до зниження (у 2018 р. було вироблено 10102 тис. т молока). У затижній кризі перебуває галузь у Львівській області. Аналіз

динаміки обсягу виробництва молока вказує на його поступове зменшення загалом і незначне зростання у сільськогосподарських підприємствах. Варто зауважити, що у 2018 р. в Україні частка сільськогосподарських підприємств у виробництві молока становила 27,3 %, а господарств населення – 72,7 %, а у Львівській області на сільськогосподарські підприємства припадало лише 5,7 % (рис. 1).

Вважаємо, що таку ситуацію потрібно дещо змінити і сконцентрувати виробництво молока у великотоварних підприємствах. Ми виходимо з тієї позиції, що якість молока, яке надходить від господарств населення, не завжди відповідає визначеним стандартам, та й показники безпечності молока не відповідають вимогам ДСТУ. Тому господарствам населення варто працювати над якістю молока, скорочувати ланцюг «від корови до заводу», а селянам доцільно об'єднуватися в кооперативи, будувати охолоджувальні центри для вчасного охолодження, контролювати гігієну доїння.

Молочне скотарство є надзвичайно вимогливим щодо дотримання технології та організації виробництва. Варто перейняти досвід великотоварного підприємства ПАФ «Білий Стік», де вона є високоефективною. У цьому підприємстві впродовж досліджуваного періоду продуктивність корів перевищила усереднені показники Сокальського району, Львівської області та України (рис. 2).

Молочне скотарство нині опинилося у важкій економічній ситуації, яка призвела до виникнення двох груп виробників. До першої належать ті підприємства, яким не вдалося адаптуватися до сучасних умов ринкової економіки, що й спричинило скорочення поголів'я корів. До другої групи – ті, які в цій ситуації в країні збільшують валове виробництво молока як за рахунок зростання продуктивності корів, так і за рахунок покращання племінної роботи, поліпшення раціону годівлі, удосконалення технології [1; 7]. Саме до другої групи і належить ПАФ «Білий Стік».

Система відтворення стада – важлива складова системи ведення тваринництва ПАФ «Білий Стік»: забезпечення найефективнішого віку першого отелення; вчасне парування ремонтних телиць; дотримання найкращої тривалості використання корів; племінна робота; зростання показника отримання приплоду на 100 корів.

Агрофірма на молочній фермі використовує безприв'язне утримання корів, оскільки там високий рівень механізації й автоматизації виробництва, що дає змогу утримувати більше голів.

Рис. 1. Динаміка виробництва молока у Львівській області*.

*Джерело: побудовано за даними [5].

Рис. 2. Порівняльний аналіз продуктивності корів*.

*Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики та звітності сільськогосподарського підприємства [5; 6].

Таблиця 1

**Аналіз посівних площ кормових культур та виробництва кормів
у ПАФ «Білий Стік», 2018 рік**

Кормова культура	Посівні площі, га	Структура, %
Кормові культури, всього	344	100,0
з них: трави багаторічні	136	39,5
трави однорічні	54	15,7
кукурудза кормова	154	44,8
Питома вага в структурі посівів сільськогосподарських культур, %	15,7	x
Вироблено кормів, ц	105687,3	x
в т. ч. в розрахунку на 1 ум. голову, ц	93	x

*Джерело: розраховано за даними агрофірми.

Однією з основних умов ефективного ведення молочного скотарства є наявність потужної кормової бази. У ПАФ «Білий Стік» застосовують науково обґрунтовану систему землеробства, важливим елементом якої є наявність кормовиробництва й структури посівних площ відповідно до виробничого напрямку підприємства та пропорційного розвитку галузі тваринництва.

Кормові культури в агрофірмі вирощують у польовій сівозміні, що дає змогу забезпечити потреби підприємства в необхідному обсязі та асортименті кормів, до того ж відносно дешевих. Частка кормових культур у всій посівній площі досліджуваного підприємства становить 15,7 % (табл. 1), що є невисоким показником, оскільки у господарствах Європейського Союзу їхня частка складає від 30 до 50 % у загальній посівній площі.

Для розвитку молочної галузі варто використовувати сіножаті та сприяти розвитку пасовищ культурних.

У ПАФ «Білий Стік» площі сіножатей становлять 40 га, або 1,7 % від площі сільськогосподарських угідь. Пасовища культурні займають площу 190 га, або 7,9 % від площі сільськогосподарських угідь. У перспективі у збільшенні виробництва повноцінних кормів головну роль має відігравати польове кормовиробництво, тому доцільно оптимізувати посівні площі кормових культур. Саме кормовиробництво повинно забезпечувати галузь тваринництва необхідною кількістю кормів високої якості, які мають бути збалансовані за вмістом поживних речовин [8].

Вважаємо, що кормовиробництво як окрема галузь у підприємстві має розвиватися на інтенсивній основі, тобто вирощування кормових культур повинно здійснюватися з мінімальними затратами ресурсів і при цьому з максимальним виходом кормів з одиниці площі.

Стабільний розвиток молочного скотарства залежить від порядку формування витрат і створення ефективної системи управління ними. Для того, щоб з'ясувати, наскільки ефективною є галузь у ПАФ «Білий Стік», проаналізуємо витрати на виробництво молока (рис. 3).

Найбільшу частку в загальних витратах складають змінні та умовно змінні – 60 % (витрати на корми (56 %) та оплату праці (14 %)). Висока частка витрат на корми у структурі витрат вказує на усвідомлення доцільності вкладати в якісний та збалансований раціон, а також утримання на постійному рівні фіксованих витрат на тлі зростання продуктивності стада. Для зменшення частки витрат на корми необхідно ширше розвивати власну кормову базу та збільшити площі посіву під кормові культури.

Помітний вплив на ефективність виробництва молока має зростання продуктивності корів, а для цього розробляються і втілюються ветеринарні та зоотехнічні заходи: система структури стада і його відтворення; зведення до мінімуму яловості; ступінь продуктивності; норми вибракування молочного поголів'я; племінна справа; система годівлі корів; система кормовиробництва.

Підвищення ефективності селекційно-племінної роботи у молочному скотарстві регіону безпосередньо пов'язане з технологією ведення галузі, яка повинна сприяти інтенсифікації виробництва молока. Особлива роль має відводитись спеціалізації підприємств та оптимальній концентрації поголів'я, які сприятимуть ефективнішому використанню засобів виробництва, впровадженню промислових методів догляду за тваринами і зниженню витрат на виробництво молока, що в сукупності забезпечить високу ефективність галузі.

Технологія виробництва молока в агрофірмі є сучасною, з використанням новітніх технологій

його охолодження і зберігання. Роздача кормів і кормосумішей, прибирання гною на фермах агрофірми механізоване. Усе це сприяє високій продуктивності корів та зростанню ефективності виробництва молока. За досліджуваний період підприємство поліпшило результати господарської діяльності. Середньорічна продуктивність корів збільшилася на

5,4 % і є високою – 6349 кг на корову. Таких результатів агрофірма досягла внаслідок покращання як селекційної роботи, так і якості кормів і раціону. Зросли витрати на виробництво молока, але водночас зріс і прибуток. Протягом аналізованого періоду галузь молочного скотарства в агрофірмі є прибутковою і рентабельною (табл. 2).

Рис. 3. Структура витрат на виробництво молока у ПАФ «Білий Стік», 2018 рік. *

*Джерело: побудовано за даними річного звіту агрофірми.

Таблиця 2

Ефективність виробництва молока у ПАФ «Білий Стік»*

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2016 р., %
Продуктивність корів, кг	6015	6396	6349	105,6
Виробнича собівартість молока всього, тис. грн	11649,7	13294,1	14882,4	127,7
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	442,3	473,7	526,5	119,0
Собівартість реалізованого молока всього, тис. грн	11592,7	12583,0	13825,2	119,3
Собівартість 1 ц реалізованого молока, грн	389,0	473,7	494,0	127,0
Реалізаційна ціна 1 ц молока, грн	545	693	750	126,1
Прибуток у розрахунку на 1 ц молока, грн	24,1	26,2	31,4	130,2
Рівень рентабельності, %	20,1	28,8	24,1	Більше на 4 пункти

*Джерело: розраховано за даними звітності ПАФ «Білий Стік».

Вважаємо, що для розвитку молочного скотарства насамперед доцільно підвищити ефективність фінансово-економічного механізму його державної підтримки, особливо на регіональному рівні. Уже зараз на розвиток галузі позитивно вплинула «Комплексна програма підтримки та розвитку агропромислового виробництва Львівської області на 2016–2020 роки» (рішення обласної ради від 01.03.2016 р. № 106) у напрямі нарощування поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах [4]. Особливий акцент у цій Комплексній програмі на виробництві органічної продукції, в тому числі й молочної, з якою можна вийти на світовий ринок.

На сучасному етапі стан державної підтримки молочного скотарства сформувався під впливом євроінтеграційних вимог і вимог законодавства СОТ [3]. Державна політика підтримки молочної галузі реалізується у спрямуванні бюджетних коштів на: програми створення і функціонування ферм, поголів'я корів, виробництва кормів; збільшення поголів'я та підвищення продуктивності корів; підвищення якості молока до стандартів Європейського Союзу; стимулювання сільськогосподарських підприємств до використання органічних добрив; розвиток галузі молочного скотарства у великих спеціалізованих підприємствах, а також підтримку виробництва молока у господарствах населення тощо.

Висновки. Враховуючи тенденції світового ринку продукції молочного скотарства, що характеризуються збільшенням попиту, для українського ринку зберігається потреба у нарощуванні обсягів виробництва якісного молока, виробленого на органічних кормах за сучасними технологіями.

Для відродження галузі та підвищення її ефективності пропонуємо вжити такі заходи: збільшити обсяги державних інвестицій; впроваджувати інноваційні технології виробництва; сприяти впровадженню на молочних фермах сучасних технологій; запровадити систему пільгового кредитування для придбання техніки; запровадити режим пільгового оподаткування сільськогосподарських підприємств, де розвинене молочне скотарство; відновити державні дотації на збільшення поголів'я великої рогатої худоби

молочного напрямку та реалізацію молока. На регіональному рівні доцільно прийняти програму розвитку молочного скотарства, виконання якої дасть змогу створити сприятливі умови для галузі та значно збільшити обсяги виробництва молока. Поряд із впровадженням сучасних конкурентоспроможних технологій виробництва молока, високопродуктивних порід корів сільськогосподарським підприємствам доцільно збільшувати площі природних і кормових угідь за рахунок виведення зі складу ріллі, поліпшувати структуру кормовиробництва тощо.

Перспективними напрямками подальших досліджень будуть створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток скотарства у сільськогосподарських підприємствах регіону та пошук шляхів виходу на зовнішній ринок.

Бібліографічний список

1. Арич М. І. Порівняльний аналіз динаміки та структури фінансово-економічних результатів підприємств молочної промисловості України. *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 181–185.
2. Дадак О. О. Роль ефективної стратегії розвитку у молокопродуктовому підкомплексі АПК Зб. наук. пр. Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2010. № 2 (10). С. 157–161.
3. Кобута І. В. Оцінка дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продане ними переробним підприємствам молоко та м'ясо на їх відповідність положенням угод СОТ та зобов'язанням України перед СОТ. *Облік і фінанси АПК*. 2009. № 3. С. 130–134.
4. Комплексна програма підтримки та розвитку агропромислового виробництва Львівської області на 2016–2020 роки. URL: https://loda.gov.ua/agr_prohramy (дата звернення: 10.12.2019).
5. Офіційний сайт Головного управління статистики в Львівській області. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2020).
6. Офіційний сайт. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.02.2020).
7. Пархомець М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 346 с.
8. Черевко Г. В., Березівський П. С., Черевко Д. Г. Конкурентоспроможність молокопереробних підприємств в умовах членства України в СОТ: монографія. Львів: Український бестселер, 2011. 168 с.

Стаття надійшла 20.02.2020